

SEVERSKÝ TRILER

Henning
Mankell

Biele
levica

MARENČIN PT

Manuele Soeirovej

„Kým budeme merať význam človeka v našej krajine podľa farby pleti, budeme trpieť tým, čo Sokrates nazýva klamstvami v hĺbke duše...“

Premiér Juhoafrickej republiky Ján Hofmeyer, 1946

„Angurumapo simba, mcheza nani?“

Kto sa odváži hrať, keď zareve lev?

(africké príslovie)

Henning Mankell
BIELA LEVICA

MARENČIN PT

DEN VITA LEJONINNAN by Henning Mankell

Copyright © Henning Mankell, 1993

Published by agreement with Palco Media AB, Malmö

and Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2016

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Translation © Simona Jánošková, 2016

Cover © Marenčin Media, 2016

Design © Marta Blehová, 2016

Jazyková úprava Kvetoslava Slobodníková

572. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-8114-722-7 (viaz.)

ISBN 978-80-8114-722-7 (ePub)

ISBN 978-80-8114-722-7 (PDF)

Prológ

Južná Afrika, 1918.

V podvečer dvadsiateho prvého apríla tisícdeväťstoosemnásť sa v nenápadnej kaviarni štvrte Kensington v Johannesburgu stretli traja mladíci – najmladší Werner van der Merwe prednedávnom dovŕšil devätnásť, Henning Klopper mal dvadsaťdva a Hans du Pleiss mal o pár týždňov oslavovať dvadsiate prvé narodeniny. Zišli sa, aby plánovali oslavu, no ani sa im neprišlo, že ich schôdzka v kaviarni v Kensingtone sa zapíše do histórie. V ten večer o oslave nepadlo ani slovo. Henning Klopper prišiel s návrhom, ktorý zmenil celú juhoafrickú spoločnosť, ale vtedy ešte nemal ani poňatia o rozsahu či dôsledkoch svojich ešte nevyzretých myšlienok.

Čo do povahy mali títo traja mladí muži pramálo spoločného, ale spájala ich zásadná skutočnosť – boli totiž *Búri*. Pochádzali z troch ctihodných rodov, ktoré emigrovali do Južnej Afriky s vlnou nemajetných holandských hugenotov v osemdesiatych rokoch sedemnásteho storočia. Len čo v krajine narástol anglický vplyv a po čase dosiahol formu otvoreného utlačania, Búri sa vydali na dlhú púť do vnútrozemia, k nekonečným plániam Transvaalu a Oranžu. Pre týchto troch mladíkov, a vlastne pre všetkých Búrov, bola sloboda predpokladom na zachovanie kultúry i jazyka. Nezávislosť im garantovala, že nepríde k neželanému splynutiu s nenávideným anglickým obyvateľstvom

a už vôbec nie k zmiešaniu s černochochmi alebo s indickou menšinou, ktorá sa živila obchodovaním v prístavných mestách, akým bol Durban, Port Elizabeth či Kapské mesto.

Boli *Búri* a nesmeli na to zabúdať. Boli na to hrdí. Od malička vyrastali v tom, že sú vyvolený národ, no bola to taká samozrejmosť, že na každodenných stretnutiach v kaviarni sa o tom zvyčajne nezhovárali. Bol to akýsi neviditeľný predpoklad ich spoločného priateľstva, dôvernosti, myšlienok a pocitov.

Všetci traja boli zamestnaní v Juhoafrickej železničnej spoločnosti, takže po práci vždy skončili v kaviarni. Väčšinou sa rozprávali o dievčatách, snoch o budúcnosti aj o prvej svetovej vojne, ktorá zmietala Európou, no v ten deň bol Henning Kloppe ponorený do svojich úvah. Jeho dvaja spoločníci naňho začudovane hľadeli, lebo väčšinou sa mu nezavreli ústa.

„Nie si náhodou chorý? Nemáš maláriu?“ divil sa Hans du Pleiss.

Henning Kloppe pokrútil hlavou, no stále bol duchom neprítomný.

Hans du Pleiss mykol plecami a obrátil sa na Wenera van der Merweho: „Uvažuje, čo má spraviť, aby mu zvýšili plat zo štyroch na šesť libier mesačne.“

Traja mladíci totiž pravidelne diskutovali o tom, ako presvedčiť svojich neochotných šéfov, aby ich lepšie finančne ohodnotili. Nepochybovali však o tom, že v železničnej spoločnosti to dotiahnu ďaleko, pretože oplývali sebavedomím, inteligenciou a energiou. Jediným problémom bolo, že to podľa ich pevného presvedčenia išlo neobyčajne pomaly.

Henning Kloppe sa načialhol po šálku kávy, odpil si, napravil si biely golier na košeli, pomaly si prehrabal upravené vlasy, uprostred predelené cestičkou, a spustil: „Porozprávam vám o jednej udalosti, ktorá sa prihodila pred štyridsiatimi rokmi.“

Werner van der Merwe naňho žmúril spoza okuliarov bez rámov: „Na to si primladý, Henning. Pamäť štyridsiatnika budeš mať až o osemnásť rokov.“

Henning Kloppe zavrtel hlavou: „Nehovorím o svojich spomienkach. Nejde o mňa ani o moju rodinu. Chcel som vám povedať o anglickom seržantovi Georgeovi Strattonovi.“

Hans du Pleiss sa zarazil uprostred zapalovania cigary: „Odkedy ťa zaujímajú Angličania? Dobrý Angličan je mŕtvy Angličan, či už je to seržant, politik alebo banský predák.“

„Seržant George Stratton je už mŕtvy. Práve o jeho smrti som vám chcel povedať. Zomrel pred štyridsiatimi rokmi.“

Hans du Pleiss chcel opäť niečo namietnuť, no Werner van der Merwe mu položil ruku na plece: „Počkaj, nechaj ho dohovoriť.“

Henning Kloppe si opäť odpil z kávy a starostlivo si utrel servítkou pery a riedke svetlé fúzy: „Stalo sa to v apríli tisícosemstosedemdesiatosem počas anglickej vojny proti vzbúreným africkým kmeňom.“

„Počas vojny, ktorú prehrali,“ dodal Hans du Pleiss, „len Angličania prehrávajú s divochmi. Pri Isandlwane a Rorke's Drift ukázali, na čo sú dobrí – akurát tak nechať sa zmasakrovať Krovákmi.“

„Neskáč mu do reči,“ zasiahol Werner van der Merwe.

„Stalo sa to pri rieke Buffalo, ktorú domorodci prezývajú Gongqo. Oddiel Mounted Rifles, ktorému Stratton velil, sa utáboril na otvorenom priestranstve pri rieke. Pred nimi sa tiahla hora, ktorej meno si nepamätám, a za ňou na nich čakala tlupa Xhosovcov, ale nebolo ich veľa a mali mizerné zbrane, takže Strattonovi muži sa nemali čoho báť. Vyslaní zvedovia ich uisťovali, že sú neorganizovaní a pripravujú sa na ústup. Strattonovi a ostatným dôstojníkom mali navyše počas dňa poslať posily. Z ničoho nič sa však Stratton rozlúčil so svojimi mužmi, hoci bol známy tým, že si za každých okolností zachovával chladnú hlavu. Vraj vyzeral, akoby mal vysokú horúčku. Napokon si pred všetkými strelil do hlavy. Mal dvadsaťšesť, čiže bol o štyri roky starší než ja.“

Henning Kloppe sa z ničoho nič odmlčal, akoby koniec prí-

behu prekvapil aj jeho. Hans du Pleiss vyfúkol dymové koliesko a čakal na pokračovanie, Werner van der Merwe luskol prstami na černocho, ktorý utieral stôl na opačnom konci kaviarne.

„To je celé?“ divil sa Hans du Pleiss.

„Áno, nestačí to?“

„Podľa mňa potrebujeme ešte kávu,“ zapojil sa Werner van der Merwe.

Krívajúci čašník sa uklonil, zapísal si objednávku a stratil sa za krídlovými dverami do kuchyne.

„Prečo nám rozprávaš o anglickom seržantovi, ktorý dostal úpal a zastrelil sa?“ nechápal Hans du Pleiss.

Henning Kloppe naňho zarazene hľadel: „Naozaj tomu nerozumieš?“

Bol úprimne prekvapený, svoje počudovanie nehral ani nezveličoval. Keď nadábil na článok o smrti seržanta Strattona doma u rodičov, okamžite ho oslovil, lebo v osude Strattona akoby sa zrkadlil jeho vlastný. Chvíľu nechápal, veď čo mohol mať spoločné so seržantom anglickej armády, ktorý stratil rozum a priložil si revolver na spánok?

Nezaujal ho ani tak opis jeho smrti, ako posledné riadky článku, kde sa k udalosti podstatne neskôr vyjadril vojak, očitý svedok. Seržant Stratton si vraj v posledný deň života bez prestávky mrmlal pod nos, akoby išlo o zaklínadlo: „*Radšej si siahnem na život, ako by som zaživa padol do rúk Xhosovcov.*“

Práve k tomuto prirovnal Henning Kloppe život Búrov v Južnej Afrike, v ktorej čoraz väčšmi dominovalo Anglicko. Akoby si zrazu uvedomil, že stojí pred rovnakým rozhodnutím ako seržant Stratton.

Nič nie je horšie, ako byť donútený žiť v podmienkach, ktoré človek nemôže ovplyvniť. Celá moja rodina a môj ľud sa musí riadiť anglickými zákonmi, naša kultúra je celoplošne ohrozená organizovaným osočovaním a systematickými pokusmi o zlomenie a podrobenie. Najhoršie je, keď sa z podriadenia stane zvyk a človek si ani nevšimne, že rezignácia mu vniká

do žíl ako paralyzujúci jed. Vtedy ide o absolútne podrobenie, lebo aj posledná nádej zomrela, vedomie potemnelo a začalo postupne odumierať.

Doteraz si tieto úvahy nechával pre seba, no všimol si, že Búri čoraz častejšie na zmienky o anglickom neprávě reagujú so zatrpknutosťou a iróniou, akoby im chýbal hnev, ktorý bol kedysi ich prirodzenou vlastnosťou a donútil ich predkov bojovať proti Angličanom.

Kto im bude klásť odpor, keď nie jeho generácia? Kto bude brániť práva Búrov, ak nie on, Hans du Pleiss a Werner van der Merwe?

Príbeh o seržantovi Strattonovi mu v podstate nepovedal nič nové, ale už sa nemohol pretvárať. Radšej si siahnem na život, ako by som sa podriadil, no chcem žiť, takže musím eliminovať príčiny podriadenia, hovoril si.

Alternatívy boli veľmi jednoduché, no pritom nesmierne náročné.

Nevedel, prečo im o seržantovi Strattonovi rozprával práve v ten deň, no zrazu nemohol dlhšie čakať, pretože dozrel ten správny čas. Počas podvečerov a večerov v kaviarni nemohli už iba rojčiť a plánovať oslavy narodenín, lebo budúcnosť bola dôležitejšia. Angličania, ktorým sa v Južnej Afrike nepáčilo, mohli sa vrátiť do svojej rodnej zeme alebo vyhľadať iné základne v takmer nekonečnom anglickom impériu, ale Henning Kloppe a ostatní Búri nemali na výber - pred dvestopäťdesiatimi rokmi spálili posledné mosty, zbavili sa náboženského prenasledovania a našli stratený raj, ktorým bola Južná Afrika. Zo začiatku trpeli, no potom nadobudli dojem, že sú vyvolený národ a budúcnosť ich čaká práve na južnom cípe afrického kontinentu. Budúcnosť alebo podriadenie, ktoré by znamenalo pomalé, no neúprosne vymieranie.

Starý čašník sa k nim došuchtal s táckou, roztrasenými rukami odpratal použitý riad a položil na stôl nové šálky a kanvicu s kávou. Henning Kloppe si zapálil a pozrel na kamarátov:

„Nechápete, že stojíme pred rovnakým rozhodnutím ako seržant Stratton?“

Werner van der Merwe si zložil okuliare, aby ich očistil vreckovkou: „Musím na teba poriadne vidieť, Henning Kloppe, aby som sa ubezpečil, že si to naozaj ty.“

Henninga Kloppe to nečakane rozčúlilo. Nechápal, ako je možné, že mu nerozumejú. Naozaj v tom bol sám?

„Nevidíte, čo sa deje okolo nás? Ak nebudeme brániť svoje právo byť *Búrmi*, kto to spraví za nás? Naozaj má byť náš ľud natoľko udupaný a oslabený, že nám neostane nič iné a budeme musieť nasledovať príklad Georgea Strattona?“

Werner van der Merwe pomaly pokrútil hlavou. Henning Kloppe mal dojem, že v jeho hlase počuť mierne ospravedlňujúci sa tón: „Prehrali sme veľkú vojnu a je nás primálo. V krajine, ktorá kedysi patrila nám, sme dovolili Angličanom, aby sa rozmnožili. Musíme žiť bok po boku. Je nás málo a to sa nezmení, ani keby naše ženy rodili od rána do večera.“

„Nejde o počet. Dôležitá je viera a zodpovednosť,“ namietal rozrušený Henning Kloppe.

„To nestačí,“ nedal sa Werner van der Merwe. „Už chápem, čo si chcel povedať a súhlasím s tebou, aj ja si musím pripomínať svoj pôvod, ale ty si rojko. Situácia je iná a tvoj mŕtvý seržant na nej nič nezmení.“

Hans du Pleiss ich pozorne počúval a pofajčieval. Po chvíli oprel cigaru o popolník a premeral si Henninga Kloppe: „Máš niečo za lubom. Čo by sme podľa teba mali spraviť? Máme byť ako komunisti v Rusku? Ozbrojiť sa a vyštverať sa na Dračie vrchy ako partizáni? Zabudol si, že tu nežije len veľa Angličanov – náš spôsob života výrazne ohrozujú aj černošskí domorodci.“

„Tých sa báť nemusíme. Sú nám natoľko podriadení, že nás budú poslúchať na slovo. V budúcnosti budeme bojovať o vplyv s Angličanmi.“

Hans du Pleiss si odpil z kávy a privolal postaršieho čašníka,

ktorý stál ako soľný stĺp pri dverách do kuchyne. Až na starších mužov, ponorených do zdĺhavej šachovej partie, boli v kaviarni sami.

„Neodpovedal si na moju otázku, či ti napadlo niečo konkrétne.“

„Henning Klopper vždy prichádza s dobrými nápadi, či už ide o zlepšenie organizácie zriaďovacích staníc pre Juhoafrickú železničnú spoločnosť alebo opaľovanie ženských,“ zapojil sa Werner van der Merwe.

„Možno,“ nadhodil Henning Klopper a usmial sa. Tešil sa, že kamaráti ho konečne počúvajú. Chcel sa im zdôveriť so svojimi úvahami, ktoré ho dlho ťažili, hoci ich nedotiahol do konca.

Pristúpil k nim čašník.

„Tri poháre portského,“ zavelil Hans du Pleiss. „Je to síce nápoj, do ktorého sú po uši zamilovaní Angličania, no vyrábajú ho v Portugalsku.“

„Angličania vlastnia väčšinu liehovarov na výrobu portského,“ namietal Werner van der Merwe. „Tí prekliati Angličania sú všade.“

Čašník odpratával šálky kávy zo stola, no Werner van der Merwe sa pri rozprávaní tak rozohnil, že drgol do stola a prevrhol nádobu so šľahačkou. Časť z nej sa ocitla na jeho košeli.

Pri stole sa rozhostilo ticho. Werner van der Merwe si premeral čašníka, náhle vstal, chytil ho za ucho a brutálne ním potriasol: „Zasral si mi košeľu.“

Vzápätí mu uštedril silné zaucho. Čašník sa zatackal a mlčky odkríval do kuchyne po portské.

Werner van der Merwe si sadol a utrel košeľu vreckovkou: „Nebyť Angličanov a čiernych, Afrika mohla byť rajom.“

„Zmeníme to!“ zastrájal sa Henning Klopper. „Staneme sa poprednými mužmi v železničnom odvetví a poprednými *Búrimi*. Budeme pripomínať našim rovesníkom, čo sa od nich očakáva. Musíme získať stratenú hrdosť, nech Angličania vedia,

že im neustúpime. Nie sme ako George Stratton, nevezmeme nohy na plecيا.“

Potom sa odmlčal, kým čašník kládol na stôl tri poháre a do polovice naplnenú fľašu portského.

„Neospravedlnil si sa, *kaffir*.“

„Ospravedlňujem sa za svoju nešikovnosť,“ zajachтал čašník po anglicky.

„Nabudúce odpovedz po *afrikánsky*. Všetci anglicky hovoriaci *kaffiri* budú postavení pred súd a zastrelení ako psi. Teraz vypadni!“

„Nech nás pozve na portské, veď ťa obľial, takže je len spravodlivé, keď ho zaplatí z vlastného vrečka,“ navrhol Hans du Pleiss.

„Rozumieš, *kaffir*?“

„Áno, samozrejme, zaplatím zaň.“

„S radosťou,“ pokračoval Werner van der Merwe.

„S radosťou zaň zaplatím,“ zopakoval čašník.

Keď opäť osameli, Henning Kloppe nadviazal na predošlú debatu. Medzitým mu úplne vyšumel z hlavy incident s čašníkom: „Napadlo mi, že by sme mohli založiť združenie alebo klub, ktorý by bol, pochopiteľne, iba pre *Búrov*. Mohli by sme sa učiť o našej histórii. Angličtina by bola, samozrejme, zakázaná, povolený by bol iba náš jazyk. Mohli by sme spievať naše piesne, čítať našich autorov a jesť naše jedlo. Keby sme začali tu, v Johannesburgu, možno by sa to rozšírilo aj do Pretorie, Bloemfonteinu, King William's Townu, Pietermaritzburgu a Kapského mesta, jednoducho všade. Potrebujeme obrodenecké hnutie, aby sme si pripomenuli, že si nás nepodmania, že náš duch nezahynie, hoci naše telá umrú. Veľa ľudí podľa mňa čaká práve na toto.“

Vzápätí nadvihli čaše.

„Výborný nápad, no dúfam, že sem-tam budeme mať čas aj na naše krásne ženušky,“ zažartoval Hans du Pleiss.

„Pravdaže, všetko bude ako doteraz, až na to, že dáme nášmu

životu nový zmysel,“ uistil ho Henning Kloppe. Hovoril slávnostne, priam pateticky, no v tom momente mal dojem, že robí niečo správne. Jeho slová totiž v sebe skrývali veľké myšlienky, ktoré boli rozhodujúce pre budúcnosť Búrov. Prečo by teda nemali znieť oslavne?

„Mohli by byť členkami združenia aj ženy?“ skúsil Werner van der Merwe.

Henning Kloppe zavrtel hlavou: „Združenia sú pre mužov. Ženy tam nemajú čo robiť. Tak to bolo vždy.“

Pripili si. Henningovi kamaráti sa už v tom momente správali, akoby záchrana čohosi, čo stratili vo vojne pred šesťnástimi rokmi, bol ich nápad, no neprekážalo mu to, práve naopak – uľavilo sa mu, že v tom nie je sám.

„Určite si už premyslel názov, stanovy, volebný poriadok a formy stretávania,“ pokračoval Hans du Pleiss.

„Na to je priskoro. Musíme si to poriadne premyslieť. Práve v časoch, keď treba rýchlo prinavrátiť Búrom sebavedomie, je dôležité zachovať si chladnú hlavu, inak by nám hrozilo, že zlyháme - a to sa nesmie stať. Angličania sa rozčúlia a budú robiť všetko, aby nám v činnosti zabránili. Dohodnime sa, že rozhodnutia prijmemo do troch mesiacov. Dovtedy môžeme naďalej diskutovať, veď sa tu stretávame každý deň, takže sem pozveme našich známych, aby sme si vypočuli ich názor, ale v prvom rade musíme zistiť, či sme pripravení obetovať niečo pre náš ľud.“

Henning Kloppe sa vzápätí odmlčal a prezrel si kamarátov: „Začína byť neskoro. Pôjdem sa navečerať domov. Pokračujeme zajtra.“

Hans du Pleiss rozliat zvyšky portského a vstal: „Pripime si na seržanta Georgea Strattona. Ukážme neporaziteľnosť Búrov na príklade mŕtveho Angličana.“

Kamaráti vstali a zdvihli čaše.

Starý africký čašník ich pozoroval z prítmnia kuchynských dverí. V hlave ho ťažila bolesť z neprávosti, ktorej bol vystavený,

ale vedel, že to prejde, lepšie povedané, že ju utlmí zabudnutie a že na druhý deň opäť obslúži týchto troch mladých mužov.

Piateho júna tisícdeväťstoosemnásť založil Henning Klopper s Hansom du Pleissom, Wernerom van der Merwem a skupinou priateľov združenie *Mladá Južná Afrika*.

Keď sa o pár rokov združenie rapídne rozrástlo, Henning Klopper navrhol premenovať ho na *Bratstvo*. Už sa k nemu nepripájali iba dvadsaťpäťroční mladíci, no ženy mali členstvo stále zakázané. K najväčšej zmene však prišlo v podvečer dvadsiateho šiesteho augusta tisícdeväťstodvadsaťjeden v hoteli Carlton v Johannesburgu, kde bolo rozhodnuté o tom, že Bratstvo bude tajným združením s iniciálnymi obradmi a jeho členovia budú neochvejne chrániť práva vyvoleného národa v Južnej Afrike, ktorá je ich domovinou a ktorej budú jedného dňa vládnuť bez obmedzení. Bratstvo malo obklopovať ticho a jeho členovia mali pôsobiť v utajení.

O tridsať rokov získalo Bratstvo nezanedbateľný vplyv na juhoafrickú spoločnosť. Nik sa nemohol stať prezidentom, ak nebol jeho členom alebo nemal jeho požehnanie, nik nemohol zastávať významný post, lebo Bratstvo sa skrývalo za každým vymenovaním a povýšením. Kňazi, sudcovia, profesori, majitelia denníkov, politici, všetci pri moci boli bez výnimky členmi Bratstva, prisahali mu vernosť a zložili prísahu o dodržiavaní mlčanlivosti.

Bez tejto organizácie by sa nikdy neujal apartheid, prijatý v roku tisícdeväťstoštyridsaťosem, no prezident Ján Smuts so svojou stranou neváhali s jeho zavedením ani sekundu. Kým ich podporovalo Bratstvo, vzťahy medzi takzvanými nižšími rasami a bielou nadriadenou triedou mohli regulovať systémom agresívnych zákonov a predpisov, ktoré raz a navždy garantovali vývoj podľa predstavy Búrov. Každý predseda vychádzal z toho, že môže existovať iba jeden vyvolený národ.

V roku tisícdeväťstošesťdesiatosem oslavovalo Bratstvo päťdesiate výročie založenia. Henning Kloppe, ktorý žil ako jediný zo zakladateľov z roku tisícdeväťstoosemnásť, zakončil prejav týmito slovami: „*Rozumieme plnou silou nášho vedomia, aké sily sa tu dnes, medzi týmito štyrmi stenami zišli? Ukážte mi organizáciu, ktorá má v Afrike väčší vplyv. Ukážte mi organizáciu, ktorá má väčší vplyv kdekoľvek na svete!*“

Ku koncu sedemdesiatych rokov sa však vplyv Bratstva na juhoafrickú politiku dramaticky oslabil. Apartheid, ktorý staval na systematickom potláčaní čiernych a farebných ľudí v krajine, pomaly chradol v dôsledku svojej absurdity. Liberálni belosi totiž už nezvládali mlčky pozorovať blížiacu sa katastrofu, no hlavne čierna a farebná väčšina toho mala dosť. Neznesiteľnosť apartheidu prekročila hranice, pribúdalo odporcov a konfrontácia sa neúprosne blížila.

V tom čase sa však začali zameriavať na budúcnosť iné skupiny Búrov. Vyvolený ľud sa nesmel podriaďovať, radšej mal vymrieť, ako by si sadol za jeden stôl s Afričanom či človekom inej farby pleti. Fanatické poslanstvo nezmizlo ani s obmedzeným vplyvom Bratstva.

V roku tisícdeväťstodeväťdesiat prepustili z väzenia na ostrove Robben politického väzňa Nelsona Mandelu. Strávil tam takmer tridsať rokov.

V najväčšej tajnosti sa vtedy stretla úzka skupinka mužov s cieľom prevziať zodpovednosť za budúcnosť Búrov. Títo muži nemali zľutovania. Domnievali sa, že touto úlohou ich poveril Boh. Nesmeli sa nikomu podriaďovať, ale ani nasledovať príklad seržanta Georgea Strattona.

Boli ochotní akýmkoľvek prostriedkami chrániť právo, ktoré považovali za sväté.

V tajnosti sa dohodli, že vyvolajú občiansku vojnu, ktorá sa

bude môcť skončiť iba jedným spôsobom – zničujúcim krvavým kúpeľom.

V ten deň zomrel Henning Klopper vo veku deväťdesiatich štyroch rokov. V poslednom čase sa mu často snívalo, že splynul so seržantom Georgeom Strattonom. Zakaždým sa prebudil v tmavej spálni s kropajami potu na čele. Zdalo sa mu totiž, že si namieril pištoľ na spánok. Mal už síce svoj vek a nesledoval dianie okolo, no pochopil, že nové časy mu budú navždy cudzie. Ako ležal v tme, predstavoval si budúcnosť, no tma bola príliš hustá a podchvíľou ho sužovala úzkosť. Vo vzdialenom sne videl, ako hovorí kamarátom z mladosti o zodpovednosti za budúcnosť Búrov v kaviarni v Kensingtone.

Aj v súčasnosti znepokojovalo mladých Búrov to isté presvedčenie. Vyvolený národ sa nikomu nepodriadi a nikdy nepustí svojich.

Napriek tomuto nepokoju zomrel Henning Klopper v presvedčení, že jeho nástupcovia nebudú nasledovať príklad seržanta Georgea Strattona pri rieke Gongqo v apríli tisícosemstosedemdesiatosem.

Národ Búrov sa ani za svet nikomu nepodriadi.